

ADVOKATO KONTORA
LAWYER CHAMBER

Vytauto pr. 95/ K.Donelaičio g. 1
44239 Kaunas, tel. (8-37) 32 16 46

dambrauskas dambrauskas

Pareiškėjai:

Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, iniciatyvinės grupės nariai privalomajam referendumui paskelbti

Pareiškėjų atstovai:

advokatas Saulius Dambrauskas

el. pašto adresas: sauliusdamb@gmail.com

tel. 321646, mob. 868618325

advokato padėjėjas Eimantas Dambrauskas

el. pašto adresas: eimantas.sd@gmail.com

Vytauto pr.95/Donelaičio g.1, LT-44239 Kaunas

Tel. (8-37)321646, 868618325.

Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui

SKUNDAS

DĖL SPRENDIMO PANAIKINIMO IR ĮPAREIGOJIMO ATLIKTI VEIKSMUS

2013 m. gruodžio 19 d.
Kaunas

Atsakovas:

Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija,
į.k. 188607150 Gynėjų g. 8, LT-01109 Vilnius

Ginčo esmė

*„Aš tūkstantį kartų nesutinku su Tavo nuomone,
bet esu pasirengęs atiduoti gyvybę, kad Tu galėtum ją išsakyti“
Volteras*

Lietuvos Respublikos piliečiai siekia įgyvendinti Konstitucijos 9 str. 3 dalyje įtvirtintą referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę. Tuo tarpu atsakovo VRK veikia kelia rimtų abejonių dėl pagarbos kiekvieno piliečio teisei išreikšti valią dėl referendumo inicijavimo, tokios teisės tinkamo užtikrinimo. VRK veikia sudaro pagrindą konstatuoti, kad piliečių konstitucinė referendumo iniciatyvos teisė yra neteisėtai bei nepagrįstai ribojama, o VRK netinkamai vykdo jai pavestas funkcijas.

Vyriausioji rinkimų komisija (VRK) piliečių reikalavimų paskelbti referendumą tikrinimo metu nustatė tariamus dalies reikalavimų (viso 28 618) trūkumus, kuriems esant šie reikalavimai nėra įskaičiuojami. Nustatyti trūkumai yra suklasifikuoti į atskiras grupes pagal atitinkamus požymius. Vieną dalį trūkumų (pagal požymių grupes) VRK pripažino trūkumais, kurie negali būti pašalinti, o kitą dalį trūkumų (pagal požymių grupes) VRK pripažino trūkumais, kurie gali būti pašalinti.

Pareiškėjai savo reikalavimus grindžia tuo, kad: (1) vieni trūkumai, kurie VRK nuomone yra šalintini (pvz.: pavardė ar vardas neįskaitomi; dokumento numeris netinkamas; gimimo data nepilna; gyvenamoji vieta netinkamai nurodyta; pasirašyta už neįgalų asmenį) ir kurie negali būti pašalinti (pvz.: negaliojantis dokumentas; pasirašymo data netiksli ar nėra; asmuo surašė kitų asmenų duomenis ar jų dalį ir todėl šio asmens reikalavimas neįskaičiuojamas), neturi būti laikomi trūkumais; (2) kiti trūkumai, kurie VRK nuomone negali būti pašalinti (duomenys (ar jų dalis) surašyti viena ranka, o pasirašyta skirtingų asmenų), turėtų būti pripažįstami šalintiniais trūkumais. Tokiu būdu byloje yra keliamas trūkumų pagal požymių grupes vertinimo klausimas *piliečių reikalavimų paskelbti referendumą* tinkamumo aspektu.

Tačiau, jeigu teismas laikytų, kad VRK išskirti reikalavimų trūkumai pagal požymių grupes yra pagrįstai įvertinti kaip trūkumai, kurie gali būti pašalinti, ir trūkumai, kurie negali būti pašalinti, tokiu atveju yra spręstinas alternatyvus skundo reikalavimas dėl kiekvieno konkretaus *piliečio reikalavimo paskelbti referendumą* pripažinimo tinkamu, vertinant konkrečių VRK nustatytų kiekvieno konkretaus reikalavimo trūkumų teisingumą ir pagrįstumą (kitais tariant keliamas klausimas dėl nustatytų konkrečių trūkumų konkrečių skaičių). Šis reikalavimas grindžiamas tuo, kad VRK, tikrindama reikalavimų tinkamumą, ne tik padarė esminių klaidų, kurios lėmė nepagrįstą atskirų reikalavimų neįskaičiavimą, bet *piliečių reikalavimus paskelbti referendumą* tikrinusių asmenų veiksmai turi nusikalstamos veikos požymių (tame tarpe numatytų BK 172 str., 173 str., 300 str.). VRK veikos (*inter alia* tikrinimo rezultatų) tinkamumas yra vertinamas teismine tvarka.

Faktinės aplinkybės ir VRK priimti sprendimai

I. Faktinės aplinkybės

1. Iš 26 Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, sudaryta piliečių referendumo iniciatyvinė grupė (Referendumo įstatymo 10 str. 1 dalis) išreiškė iniciatyvą paskelbti referendumą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 9, 47 ir 147 straipsnių pakeitimo įstatymo“ (toliau - **Referendumą**).
2. Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija (toliau - **VRK**) 2013 m. rugpjūčio 22 d. sprendimu Nr. Sp-120 „Dėl iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui paskelbti įregistravimo“ įregistravo 26 Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, iniciatyvinę grupę privalomajam referendumui „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 9, 47 ir 147 straipsnių pakeitimo įstatymo“ paskelbti (toliau - **Grupę**) ir patvirtino šios Grupės įregistravimo aktą.
3. VRK parašų rinkimo lapus Grupei išdavė 2013-08-29 ir nustatė, kad Referendumo įstatymo 11 str. 6 dalyje nurodyti dokumentai VRK turi būti pateikti iki 2013-11-29.
4. Per Referendumo įstatymo 11 str. 5 dalyje nustatytą 3 mėnesių terminą buvo surinkta 313425 + 7393 = **320818** piliečių reikalavimų paskelbti Referendumą (toliau – ir **Reikalavimų**).
5. Grupė per Referendumo įstatymo nustatytą terminą surašė baigiamąjį aktą ir kartu su piliečių Reikalavimais perdavė VRK (Referendumo įstatymo 11 str. 6 dalis). VRK atitinkamai surašė 2013-11-29 Lietuvos Respublikos iniciatyvinės grupės referendumui paskelbti piliečių parašų rinkimo lapų priėmimo-perdavimo aktą Nr. R-87.
6. Grupės įgalioti asmenys nespėjo Grupės įgaliotiniams pateikti neįžymios dalies surinktų piliečių balsų sąrašų juos išsiuntė iki nustatytos datos paštu tiesiogiai VRK. Šiuos sąrašus VRK nevertino ir dėl jų nepriėmė jokio sprendimo.

II. VRK priimti sprendimai

7. 2013-12-14 – paskutinę Referendumo įstatymo 13 str. 1 dalyje nustatyto 15 dienų termino dieną – vykusio viešo posėdžio metu balsavimo būdu VRK privalėjo priimti ir laikytina priėmė Sprendimą „Dėl dokumentų, pagrindžiančių piliečių reikalavimą paskelbti Referendumą, atitikties Lietuvos Respublikos referendumo įstatymui“ (toliau – **Sprendimą, Skundžiamą sprendimą**).
 8. Šiuo Sprendimu VRK nutarė:
 - 8.1. patvirtinti 2013-12-14 „Iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui paskelbti pateiktų parašų rinkimo lapų ir juose esančių įrašų patikrinimo aktą“ (toliau – **Patikrinimo aktą, Aktą**);
 - 8.2. pripažinti dalį piliečių Reikalavimų (**viso 28 618**) paskelbti Referendumą netinkamais, t.y. su trūkumais. Vieni trūkumai pripažinti šalintiniais, kiti nešalintiniais.
 - 8.3. nustatyti 15 dienų terminą trūkumams pašalinti.
 9. Priimdama Sprendimą VRK nustatė, kad:
 - 9.1. 292 200 piliečių reikalavimų paskelbti referendumą yra tinkami;
 - 9.2. VRK išduoti piliečių parašų rinkimo lapai yra originalūs, VRK nustatytos formos ir turi visus reikiamus rekvizitus.
- Dėl to ginčo byloje nėra.
10. Pažymėtina, jog šio Sprendimo Grupės nariai iki šiol nėra gavę. Grupės nariai yra gavę tik Sprendimo ir Patikrinimo akto projektus. 2013-12-18 apie pasirašytą Sprendimą dar nebuvo jokių duomenų. Mūsų turimais duomenimis Sprendimas internete (www.lrs.lt puslapyje) buvo paskelbtas tik 2013-12-19, t.y. paskutinės jo apskundimo dienos, naktį. Tokiu būdu Pareiškėjai skundai parengti turėjo mažiau nei 24 val. Tokia atsakovo VRK veika, atsižvelgiant į įstatyme įtvirtintus išskirtinai trumpus tokio pobūdžio sprendimų apskundimo terminus (5 dienos), laikytina piktnaudžiavimu teise.

Skundo argumentai

I. Bendroji dalis

Dėl VRK veikos

11. Vertinant VRK priimto Sprendimo ir juo patvirtinto Patikrinimo akto bei prie Sprendimo pridėtų 3 lentelių „Referendumo parašai“ teisėtumą ir pagrįstumą svarbu įvertinti VRK veiką Lietuvos Respublikos piliečiams siekiant įgyvendinti Konstitucijos 9 str. 3 dalyje įtvirtintą savo referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę. Pažymėtina, jog vertinant VRK ir atskirų asmenų, priėmusių sprendimus ir/ar atlikusių tikrinimą, veiksmus gali būti nustatyti nusikalstamų veikų požymiai.
12. Lietuvos Respublikos piliečiams siekiant įgyvendinti Konstitucijos 9 str. 3 dalyje įtvirtintą savo referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę VRK pažeidė Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo (toliau - **VRK įstatymo**) 4 straipsnyje įtvirtintus esminius savo veiklos principus.
13. Priešingai nei tai nurodyta Patikrinimo akte (5.4 punktas) Grupės nariams nebuvo sudarytos realios galimybės susipažinti su kiekviena patikrinta byla ir gauti tos bylos patikrinimo suvestinius duomenis. Taip pat Grupės atstovai nebuvo supažindinti su VRK tikrinimo rezultatais. Grupės nariams nebuvo pateiktos kompiuterinės bylos ir elektorinės laikmenos. Atkreiptinas dėmesys, kad galimybė susipažinti su tikrinimo duomenimis buvo tiek dirbtinai apsunkinta, kad ji tapo realiai neįgyvendinama. Plačiau šios aplinkybės išdėstytos pridedamuose Paaiškinimuose.
14. Grupės nariams nebuvo leista dalyvauti tikrinant piliečių Reikalavimus.

15. Tikrinimą atliko ne tik VRK nariai, bet ir kiti asmenys.
16. VRK ir jos pirmininkas vilkina priimti bei surašyti sprendimus, klaidina Pareiškėjus ir kitus Grupės narius dėl tariamai priimtų sprendimų, apie ketinamus priimti sprendimus (plačiau pridedamuose Paaiškinimuose). Tame tarpe svarbu pastebėti, kad skundžiamas 2013-12-14 Sprendimas buvo surašytas atgaline data ir paskelbtas www.lrs.lt internetiniame tinklapyje paskutinę jo apskundimo dieną, t.y. 2013-12-19. Be to, prie Sprendimo pridėtos lentelės „Referendumo parašai“, kuriose nurodytais duomenimis buvo remiamasi priimant Patikrinimo aktą ir Sprendimą, yra parengtos vėliau (2013-12-17) nei priimtas Sprendimas.
17. Atliekant tikrinimą ir skaičiuojant rezultatus nepagrįstai buvo naudojami statistiniai metodai.
18. Dar daugiau, piliečių Reikalavimus tikrinę asmenys tikėtina padarė didelį kiekį klaidų tikrinimo metu. Tai kelia rimtų abejonių dėl VRK atlikto tikrinimo objektyvumo, pagrįstumo ir teisingumo. Pavyzdžiui:
 - 18.1. iš registro pagal dokumento numerį buvo gauta pavardė „Jančauskas“, o VRK darbuotojų įvestoje skiltyje įrašyta „Jančaukas“ (praleista raidė „S“). Žymimas neatitiktas;
 - 18.2. viena iš parašų rinkimo koordinatorių (Liudmila Petkevičiūtė) buvo pažymėta kaip du kartus pasirašiusi, kadangi jos įrašas po savo rinkimų lapu buvo įskaičiuotas kaip antras parašas;
 - 18.3. atmetas atsitiktinai atrinktas Bylos Nr. 32, lapo Nr. 23 (originalus nr. 007510) paskutinis įrašas 29-oje eilutėje tuo pagrindu, kad nurodytas netinkamas dokumento numeris. Paaiškėjo, kad vietoje įrašyto Nr. 11121431 buvo įrašytas Nr. 11421431;
 - 18.4. Patikrinimo akto 6 punkte pateiktoje piliečių parašų tikrinimo įrašų suvestinėje nurodytas mažesnis skaičius elektronine forma pateiktų Reikalavimų nei jų buvo perduota VRK („Parašai pateikti pasirašant internete“ - 7390, vietoj pateiktų 7393). Nors ši VRK klaida šiuo atveju ir nesudaro esminės reikšmės, tačiau tai yra svarbi aplinkybė sprendžiant dėl VRK atlikto tikrinimo patikimumo.
- 18.5. etc.

Dėl įrašų atitikties įstatymo reikalavimams vertinimo

19. Remiantis Konstitucijos 9 str. 3 dalimi *referendumas taip pat skelbiamas, jeigu jo reikalauja ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę.*
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – **Konstitucinis teismas**) aiškindamas šią konstitucinę nuostatą 1994 m. liepos 22 d. nutarime "Dėl Referendumo įstatymo pataisų" nurodė, kad Konstitucijoje *įtvirtinta piliečio konstitucinė teisė tiesiogiai dalyvauti valdant savo šalį ir valstybės institucijų pareiga užtikrinti šios teisės įgyvendinimą.* Šiame nutarime Konstitucinis teismas taip pat konstatavo, jog: *„referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė yra viena iš Tautos suvereniteto įgyvendinimo garantijų, todėl įstatymų leidėjas nustato tokias taisykles, kurios užtikrina, kad šią konstitucinę garantiją realizuotų tik rinkimų teisę turintys piliečiai“.*
21. Tokiu būdu, valstybės institucijos privalo užtikrinti, kad rinkimų teisę turintys piliečiai galėtų pasinaudoti referendumo iniciatyvos teise, nesudarant tam formalių kliūčių. Tuo tarpu bet kokių kliūčių, kurios nepagrįstai riboja ar paneigia rinkimų teisę turinčių piliečių referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę, sudarymas yra neteisėtas.
22. Dar daugiau, **vien ta aplinkybė, kad duomenis gali būti sunku patikrinti ar nustatyti jų tinkamumą dėl jų kiekio, negali būti ribojama piliečio konstitucinė referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė.** Papildomai pažymėtina, kad susiklosčiusi situacija yra unikali tuo, kad reikiamas skaičius *piliečių Reikalavimų inicijuoti referendumą* surinktas pirmą kartą Lietuvos istorijoje, todėl atitinkamų duomenų tikrinimas nėra dažnas ir todėl sunkiai įgyvendinamas reiškinys.

23. Reikalavimus *piliečių Reikalavimams inicijuoti Referendumą* nustato ne VRK, bet Referendumo įstatymas, kuris buvo priimtas detalizuojant šią konstitucinę piliečių teisę.
24. Referendumo įstatymo 9 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta, kad *referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė priklauso piliečiams ir Seimui*, o piliečių referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė įgyvendinama 300 tūkstančių turinčių rinkimų teisę piliečių reikalavimu.
25. Referendumo įstatymo 13 straipsnyje yra reglamentuojamas *piliečių reikalavimo paskelbti referendumą* preliminarus nagrinėjimas. Šio straipsnio 3 dalyje yra nustatytos sąlygos, kada VRK motyvuotu sprendimu atmets reikalavimą paskelbti referendumą, t.y.:
- 25.1. *jeigu yra pažeistas piliečių referendumo paskelbimo iniciatyvos teisės įgyvendinimo terminas;*
- 25.2. *nesurinktas reikiamas skaičius piliečių parašų;* arba
- 25.3. *jeigu pateiktuose dokumentuose nustatyta šiurkščių įstatymo pažeidimų (suklastoti piliečių parašai ar pažeistas savanoriškumo principas renkant parašus).*
26. To paties straipsnio 4 dalyje yra nustatytos sąlygos, kada ir kokia apimtimi neįskaičiuojami piliečių, pažeidusių nustatytus reikalavimus, parašai:
- 26.1. *jeigu nustatoma, kad pilietis už to paties referendumo paskelbimą pasirašė du kartus ar daugiau, jo visi parašai neįskaičiuojami;*
- 26.2. *parašai taip pat neįskaičiuojami, jeigu pažeidžiant šio Įstatymo 11 straipsnio 4 dalį duomenis apie pilietį parašų rinkimo lape įrašo ne jis pats; taip pat*
- 26.3. *jeigu įrašyti ne visi šiame Įstatyme nustatyti duomenys arba jie įrašyti neteisingai.*
27. Pažymėtina, kad visos aukščiau nurodytos **visos minėtos įstatyminės nuostatos labai aiškiai numato asmeninę piliečio valios išraiškos formą, asmeninį teisės reikalavimų pažeidimą ir iš to kylančias asmenines pasekmes – piliečio parašo (ar parašų esant kartotiniam įrašymui) neįskaičiavimą.** Tokiu būdu įstatymu realizuojama pagarba konstitucinei **kiekvieno** piliečio teisei išreikšti valią dėl referendumo inicijavimo.
28. Pagal Referendumo įstatymo 11 str. 1 dalį būtini asmens duomenys yra šie:
- Piliečio pavardė, vardas*
Piliečio paso arba asmens tapatybės kortelės numeris
Gimimo data
Gyvenamoji vieta
Parašas
Data
29. Referendumo įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad „*Vyriausioji rinkimų komisija, nustačiusi, kad dokumentuose esama neesminių trūkumų apie tai praneša grupei ir nustato iki 15 dienų terminą šiems trūkumams pašalinti. Per nustatytą laiką šiuos trūkumus pašalinus, reikalavimas paskelbti referendumą toliau nagrinėjamas bendra tvarka*“.
30. Tokiu būdu *neesminių trūkumų* kategorijos įstatymas nereglamentuoja, todėl jų fakto klausimas yra vertinamojo pobūdžio, kurį atlieka VRK. Tačiau konstitucinės piliečių teisės realizavimo reikalavimus nustato ne VRK, o įstatymas, todėl trūkumų vertinimas turi būti atliekamas taip, kad nebūtų nepagrįstai suvaržyta konstitucinė piliečių teisė.
31. Vyriausiosios rinkimų komisijos 2013-12-03 sprendimu Nr. Sp-149 buvo patvirtintos „*Rekomendacijos dėl inicijuojamo privalomojo referendumo dokumentų dėl referendumo paskelbimo patikrinimo tvarkos*“ (toliau - **Rekomendacijos**), kurios reglamentuoja Grupės inicijuojamo privalomojo Referendumo dokumentų dėl referendumo paskelbimo patikrinimo tvarką.
32. Pagal Rekomendacijų 7 punktą *jeigu VRK nustato, kad yra surinkta 300 000 ir daugiau piliečių parašų, tada yra pradedamas piliečių parašų patikrinimas, ar įrašai su piliečių parašais atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus.*
33. Tokiu būdu Rekomendacijų teisinė reikšmė ir paskirtis yra padėti komisijos nariams (tikrintojams) nustatyti ar įrašai su piliečių parašais atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus.

34. Tačiau Rekomendacijos, kurioje yra plečiamai aiškinamos įstatyminės nuostatos yra skirtos tikrintojams, kurie vadovaudamiesi Rekomendacijomis gali inicijuoti papildomą Reikalavimų tikrinimą-tyrimą, siekiant įsitikinti ar šie konkrečių piliečių Reikalavimai atitinka įstatymo reikalavimus. Tokios Rekomendacijų nuostatos, kuriose yra plečiamai aiškinamos įstatyminės nuostatos negali papildomai riboti asmenų konstitucinės teisės į referendumo iniciatyvą, nes jos nėra įstatyminės.
35. Pagal Rekomendacijų 9 punktą *atliekant vizualinį patikrinimą yra nustatoma, ar piliečių parašų rinkimo lape yra įrašyti visi reikalingi duomenys, tame tarpe piliečio vardas, pavardė – ar įrašyta aiškiai, įskaitomai; piliečio paso arba asmens tapatybės kortelės numeris – ar atitinka numerių sudarymo standartus; nuolatinė gyvenamoji vieta – ar nurodyti visi adreso rekvizitai.*
36. Be to, pagal Rekomendacijų 11 punktą *tikrintojui suvedus informaciją į elektroninę duomenų bylą, byla atspausdinama, tikrintojas pasirašo atspausdintą dokumentą. Pasirašytas dokumentas ir elektroninė duomenų byla perduodama VRK tolesniam duomenų apdorojimui.* Vadovaujantis Rekomendacijų 13 punktu *suskaičius įrašų su piliečių parašais, atitinkančių įstatymo reikalavimus, skaičių, yra surašomi atlikto patikrinimo rezultatai.*
37. Tokiu būdu pagal Rekomendacijų turinį nustatius tam tikras aplinkybes, kurios nėra reglamentuojamos Referendumo įstatymu, tačiau kurios galėtų kelti abejones dėl pateiktų Reikalavimų įstatyminės atitikties, VRK turi pareigą ir Rekomendacijų 8, 11 punktuose įtvirtintą tvarką šias aplinkybes ištirti papildomai.
38. Pagal Rekomendacijų 8 punktą *VRK atlieka vizualinį įrašus su piliečių parašais patikrinimą ir nustato įrašų su parašais skaičių, atitinkantį įstatymų reikalavimus.* Be to, tame pačiame punkte nustatyta, kad *vizualinis patikrinimas gali būti atliekamas pasinaudojant rašysenos ekspertų pagalba, o atlikus vizualinį patikrinimą, daromas įrašų su piliečių parašais duomenų patikrinimas pagal gyventojų registrą.*
39. Kaip aukščiau minėta, visos minėtos piliečių konstitucinę referendumo iniciatyvos teisę reglamentuojančios įstatyminės nuostatos labai aiškiai numato asmeninę piliečio valios išraiškos formą, asmeninį teisės reikalavimų pažeidimą ir asmenines pasekmes – piliečio parašo (ar parašų esant kartotiniam įrašymui) neįskaičiavimą. Tokiu būdu įstatymu realizuojama pagarba konstitucinei kiekvieno piliečio teisei. Kėsinimasis į šią konstitucinę piliečio teisę negali būti pagrįstas statistiniu (pažeidimų tikimybės) ar grupinės atsakomybės (neįskaitomi visi Reikalavimai, kurių duomenys ar jų dalis surašyti viena ranka) taikymo principais, kurie nėra nustatyti įstatyme. Taip pat negali būti anuliuojama ar paneigiama piliečių valia, jeigu tokia teisinė pasekmė dėl konkretaus pažeidimo nėra nustatyta įstatyme.
40. Šiuo aspektu turi būti vertinamas tiek LVAT praktikos perkėlimas iš panašių bet netapačių teisinių santykių Seimo rinkimų procedūrose, tiek konkrečių teisinių santykių (dėl nepilnų asmens duomenų nurodymo, dėl pasirašymo datos trūkumų, dėl vieno asmens ranka padaryto įrašo ar jo dalies, dėl parašus rinkusio asmens pasirašymo už neįgalų asmenį atvejų) atžvilgiu.

Dėl atlikto vizualinio tikrinimo

41. Vizualinį tikrinimą atliko netinkami subjektai, o Grupės nariams nebuvo sudaryta galimybė tikrinimą stebėti jame dalyvaujant (nors buvo pateikti atitinkami prašymai). Todėl patikrinimo rezultatai dalyje, kurioje buvo nustatyti trūkumai, negali būti laikomi objektyviais ir tinkamais.
42. Remiantis Referendumo įstatymo 13 str. 1 dalimi gautus dokumentus dėl referendumo paskelbimo per 15 dienų patikrina VRK.
43. Pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo (toliau – **VRK įstatymo**) 3 str. 6 dalies 2 punktą *vykdydama referendumus arba kai realizuojama piliečių įstatymų leidybos*

iniciatyvos teisė, Vyriausioji rinkimų komisija, be šio straipsnio 2 dalyje nustatytų funkcijų tikrina ir nustato, ar yra tinkamai surinktų 300 tūkstančių Lietuvos Respublikos piliečių, reikalaujančių paskelbti referendumą, parašų.

44. Dar daugiau, pati VRK referendumo iniciatyvinei Grupei pateikė 2013-11-04 raštą „Dėl informacijos pateikimo“ Nr. 2-726(2.10), kuriuo atsakė į Grupės paklausimą dėl parašų rinkimo. Atsakydama į papildomą klausimą Nr. 1 (Kokiu būdu bus tikrinami surinkti parašai? <...>) VRK nurodė, kad: „tikrinami parašai vizualiai (VRK nariai ir rašysenos ekspertai) ir kompiuterizuotai“.
45. Tokiu būdu dokumentus dėl referendumo paskelbimo (tame tarpe ir piliečių reikalavimus) turėjo teisę tikrinti tik VRK nariai, kurie savo pareigas atlieka davę priesaiką ir turintys specialią atsakomybę.
46. Nepaisant to, nagrinėjamu atveju „vizualinį tikrinimą atliko Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai, Vyriausiosios rinkimų komisijos sekretoriato darbuotojai, Vyriausiosios rinkimų komisijos samdyti kiti asmenys, kurie buvo supažindinti su Referendumo įstatymo bei Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo reikalavimais“ (Patikrinimo akto 5.1 punkto 2 pastraipa).
47. Pažymėtina ir tai, kad tikrinimą atlikusių ekspertų nuomonė nėra numatyta įstatymu, o ekspertinis vertinimas tik pagal vizualinį tikrinimą, netaikant jokių privalomų rašysenos ekspertizės metodų, negali būti laikomas neginčijamu įrodymu. Vizualinis rašysenos vertinimas, kurį atliko rašysenos ekspertai nenaudodami jokių tyrimo metodų, negali būti laikomas patikimu, o šių ekspertų atliktos atrankos pagrindu galėtų būti atliekamas ekspertinis įrašų rašysenos tyrimas. Ekspertų atliktas vizualinis rašysenos vertinimas turi didelę klaidų tikimybę (pvz. šeimomis surašytų asmenų įrašai tarpusavyje gali būti panašūs dėl asmeninių savybių, tame tarpe rašysenos panašumo). Todėl galėjo būti nepagrįstai neįskaičiuota tinkamai išreikšta piliečių valia, realizuojanti jų konstitucinę teisę.

Dėl akivaizdžių rašymo klaidų teisinės reikšmės (dokumento Nr., pasirašymo data ir kt.)

48. Nagrinėjamoje procedūroje sprendžiamas piliečių konstitucinės teisės į referendumo inicijavimą įgyvendinimas. Šiuo atveju yra svarbi ne tik kiekvieno asmens valios išraiška, realizuojant savo konstitucinę teisę, bet ir tai, kad ji būtų išreikšta laikantis įstatymo reikalavimų. Tuo tarpu įstatyminio reglamentavimo, įgyvendinant konstitucinę piliečių teisę, tikslas yra ne sukurti formalias kliūtis šiai teisei realizuoti, bet užtikrinti, kad šia teise būtų pasinaudota tinkamai, t.y. kad asmenų valia būtų išreikšta objektyviai, be apgaulės, nebūtų piktnaudžiaujama kitų asmenų pasitikėjimu ir pan.
49. Tačiau nei vienas žmogus dėl savo psichofiziologinių savybių nėra apsaugotas nuo elementarių žmogiškų klaidų, kurios neturi jokio ryšio su jo valios išreiškimu (ypač tai būdinga vyresnio amžiaus ar didesnio išsiblaškymo žmonėms).
50. Remiantis tiek pozityvine teise, tiek teisės doktrina bei teismų praktika, klaida (tame tarpe rašymo apsirikimai) paprastai nesukuria savarankiškų teisinių pasekmių (pvz. teismas gali savo iniciatyva ar bylos šalių prašymu ištaisyti sprendime aptiktus rašymo apsirikimus ar aiškias aritmetines klaidas apie tai nepranešęs šalims – ABTĮ 94 str., CPK 276 str.; antstolis gali savo iniciatyva ar vykdymo proceso šalių prašymu ištaisyti rašymo apsirikimus ir aiškias aritmetines klaidas – CPK 613 str.; viešojo administravimo subjektas turi teisę ištaisyti klaidas – Viešojo administravimo įstatymo 35 str.; esminis suklydimas, jį įrodžius, gali lemti netgi sandorio negaliojimą dėl valios trūkumo – CK 1.90 str.).
51. Tuo tarpu VRK tikrindama reikalavimus nustatė grupes tariamų pažeidimų (trūkumų), kurie yra sąlygoti asmenų akivaizdžių suklydimų, neturinčių įtakos jų valios inicijuoti Referendumą turiniui.
52. Tokie suklydimai yra: netinkamas dokumento numerio įrašymas (taip pat ir vieno skaitmens dalyje), nepilnas gimimo datos nurodymas ar nenurodymas, gyvenamosios vietos adreso trūkumai (pvz. nenurodytas rajonas ar miestas), netikslus pasirašymo datos nurodymas (pvz. nenurodytas mėnuo) arba jos nenurodymas.

53. Tačiau neesminis suklydimas, įrašant reikalaujamus duomenis, negalėtų būti laikomas trūkumu, jeigu ši klaida yra akivaizdi ir jeigu šie duomenys neabejotinai yra aiškūs (ar gali būti nustatyti) iš kitų duomenų, tame tarpe greta esančių įrašų (pvz.: kolektyvinis asmenų pasirašymas tam tikroje vietovėje, kur pasirašymo data ir vieta yra akivaizdūs iš greta (prieš ir po) padarytų kitų asmenų įrašų, iš kurių galima daryti vienareikšmę išvadą, kad probleminis įrašas yra atliktas konkrečioje vietoje, įstatymo nustatytu terminu bei nepažeidžiant pilnametystės reikalavimo).
54. Tuo tarpu visi kiti akivaizdaus suklydimo atvejai turėtų būti pripažinti nereikšmingais trūkumais, kurie gali būti pašalinti per VRK nustatytą terminą.
55. Akivaizdžios klaidos faktoriaus pripažinimas esminiu (nešalintinu) trūkumu piliečių konstitucinės teisės įgyvendinimo procedūrose yra neadekvatus bei nepateisinamas formalių priežasčių sureikšminimas vertybine prasme ir konstitucinės teisės įgyvendinimo aspektu.

II. Specialioji dalis (konkrečios trūkumų grupės)

Dėl duomenų (vardo, pavardės ir kt.) neįskaitomumo kriterijaus, kaip galimo trūkumo

56. Pagal Rekomendacijų 8 punktą VRK atlieka vizualinį įrašus su piliečių parašais patikrinimą ir nustato įrašų su parašais skaičių, atitinkantį įstatymų reikalavimus.
57. Įskaitomumas (ar piliečio vardas, pavardė įrašyti aiškiai, įskaitomai) yra išskirtinai subjektyvus, vertinamojo pobūdžio kriterijus. Kadangi tikrinimo metu yra sprendžiama dėl kiekvieno konkretaus pasirašiusio piliečio konstitucinės teisės įgyvendinimo, bet kokie subjektyvūs vertinimai negali būti pripažįstami lemiančiais konkretaus asmens (konkrečios eilutės) kaip vieneto nepripažinimą, kol aktuali aplinkybė nėra papildomai pagrįsta objektyviais duomenimis (ekspertų išvadomis, registro duomenimis ir pan.).
58. Esant galimybei pasinaudoti rašysenos ekspertų pagalba – toks kriterijus apskritai negali egzistuoti, kadangi ekspertui nustačius įrašo turinį, trūkumu galėtų tapti nebent aplinkybė, kad pilietis pagal nustatytą vardą ir pavardę neegzistuoja.
59. Be to, rašysenos neįskaitomumo kriterijaus (kaip galimo trūkumo) įvedimas yra neabejotinas asmenų diskriminavimas dėl jų asmeninių (sunkiai įskaitomos rašysenos) savybių nesant galimybės šį trūkumą ištaisyti. Neįskaičius tikrintojo nuomone neaiškaus įrašo, pasirašęs pilietis tampa diskriminuojamas dėl savo asmeninių savybių (dėl nepakankamai dailios, tvarkingos ar neišlavintos rašysenos) ir netenka galimybės realizuoti savo konstitucinės teisės. Tokiu atveju pažeidžiamos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. („Saviraiškos laisvė“) ir 14 str. („Diskriminacijos uždraudimas“) reikalavimai, LR Konstitucijos 29 str. asmenų lygybės prieš įstatymą principas.
60. Dar daugiau, Konstitucijos 5 str. 3 d. įtvirtinta nuostata, kad „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“. Remiantis šiuo konstituciniu principu valdžios įstaigos privalo padėti asmenims įgyvendinti savo pilietines teises. Todėl atsižvelgiant į tai, kad vertinant kitus įrašytus įstatymu numatytus asmens duomenis (asmens dokumento Nr., gimimo datą *etc.*) Reikalavimą teikiantis asmuo gali būti tinkamai identifikuotas, VRK privalo patikslinti pasirašiusiojo vardą ar pavardę (pvz. pagal Gyventojų registro duomenų bazę) ir tik nepavykus to padaryti, duoti nurodymą Referendumo iniciatyvinei Grupei pačiai pataisyti trūkumus. Papildomai pažymėtina, jog patiems Referendumo iniciatyvinės grupės nariams taisyti trūkumus pasinaudojant Gyventojų registro duomenų baze nebūtų galimybės arba ji būtų itin apribota.
61. Taip pat minėta, kad „vizualinį tikrinimą atliko Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai, Vyriausiosios rinkimų komisijos sekretoriato darbuotojai, Vyriausiosios rinkimų komisijos samdyti kiti asmenys, kurie buvo supažindinti su Referendumo įstatymo bei Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo reikalavimais“ (Akto 5.1 punkto 2 pastraipa). Tokiu

būdu piliečių konstitucinės teisės realizavimas nebuvo apsaugotas nuo elementaraus piktnaudžiavimo, kuris gali būti sąlygotas subjektyvių tikrintojo savybių (pvz. nenoro pasistengti įskaityti sunkiau įskaitomą rašyseną, klaidingo skaitmenų ar rašmenų perskaitymo ar įrašymo paklausime registrams („sugedusio telefono“ principu), ar netgi sąmoningo piktnaudžiavimo kai abejotinas skaitmuo ar rašmuo perskaitomas, į laikmenas užrašomas ir tikrinamas mažesnio tikėtimumo prasme).

62. Todėl tokių įrašų grupinis nepripažinimas ne tik prieštarauja Referendumo įstatymo 13 straipsnio 3 bei 4 dalies nuostatomis, bet akivaizdžiai pažeidžia kiekvieno „išbraukto“ asmens konstitucinę referendumo iniciatyvos teisę. **Asmenų, kurių pavardė ar vardas tariamai pripažinti neįskaitomais VRK akte nustatyta apie 1485.**

Dėl vieno asmens ranka padaryto įrašo (ar jo dalies) vertinimo

63. Kaip aukščiau minėta, visos Referendumo paskelbimą realizuojančio įstatyminės nuostatos labai aiškiai numato asmeninę piliečio valios išraiškos formą, asmeninį teisės reikalavimų pažeidimą ir asmenines pasekmes – piliečio parašo (ar parašų esant kartotiniam įrašymui) neįskaičiavimą. Tokiu būdu įstatymu realizuojama pagarba konstitucinei kiekvieno piliečio teisei. Kėsinimasis į šią konstitucinę piliečio teisę negali būti pagrįstas statistiniu (pažeidimų tikimybės) ar grupinės atsakomybės taikymo principais, kurie nėra nustatyti įstatyme. Taip pat negali būti anuliuojama piliečių valia, jeigu įstatymu aiškiai nėra nustatyta tokia atsakomybė dėl konkretaus pažeidimo.
64. Referendumo įstatymo 11 straipsnyje nustatyta piliečių reikalavimo forma ir reikalingi nurodyti piliečio duomenys. Referendumo įstatymo 11 str. 4 dalyje nustatyta, kad „*Kiekvieną tokį reikalavimą gali pasirašyti rinkimų teisę turintis pilietis <...> Pilietis savo duomenis įrašo pats ir pasirašo.*“.
65. Akte nustatyta, kad 16 805 įrašai turi požymį, jog dviejų ar daugiau Reikalavimų duomenys ar jų dalis yra surašyti viena ranka.
66. Kaip nurodyta Akte, rašysenos ekspertinį patikrinimą piliečių parašų rinkimo lapuose atliko LTEC vyriausieji rašysenos ekspertai. Surašytame akte ekspertai nurodė: „*reikia pastebėti, kad didžiąją dalį vieno asmens įrašytų (bet nepasirašytų) atvejų sudaro įrašai asmenų, gyvenančių tuo pačiu adresu. Vienas asmuo surašo abiejų ar kartais trijų kartu gyvenančių asmenų duomenis. Tarp tokių įrašų nemažą dalį sudaro įrašai, kur tik adresas įrašytas to paties asmens, o vardas, pavardė, paso duomenys, gimimo data – skirtingų asmenų.*“.
- Remdamiesi parašų skirtumais ekspertai darė prielaidą, kad jie įrašyti skirtingų asmenų.
67. VRK nepagrįstai rėmėsi LVAT praktika, kurią teismas suformavo nagrinėdamas Seimo rinkimų įstatymo nuostatas, ir laikėsi nuostatos, kad tokie duomenys pripažintini trūkumais, jie negali būti pašalinti, ir visų tokių įrašų neįskaitė. Pažymėtina, jog VRK nurodyta LVAT praktika yra suformuota aiškinant Seimo rinkimų įstatymo nuostatas reglamentuojančias kandidatų išsikėlimą (nurodytoje praktikoje buvo nagrinėjami ginčai dėl parašų rinkimo ir tikrinimo rinkimų bylose). Pažymėtina, jog Seimo rinkimų teisiniai santykiai kokybiškai ir esmingai skiriasi nuo referendumo teisinių santykių. Svarbus aspektas, kad nagrinėjama piliečių teisė kyla iš Konstitucijos ir yra viena iš *Tautos suvereniteto įgyvendinimo garantijų* (nurodytas Konstitucinio Teismo 1994-07-22 nutarimas) priešingai nei nagrinėjamas Seimo nario kėlimo kandidatu aspektas. Be to, vienu atveju renkami 1 000 rėmėjų duomenys ir parašai, o kitu – išreiškiama 300 000 piliečių valia. Dar daugiau, Seimo rinkimų atveju yra specifiškai aktualu, kadangi pastarajame teisiniame santykyje yra svarbus (lemiantis) piliečio ryšys su konkrečia rinkimų apygarda ir joje keliamais kandidatais (Seimo rinkimų įstatymo 37 str. 1 d. 2 p.).
68. Todėl, akivaizdu, kad tokie piliečių valios išreiškimo trūkumai atsirado ne dėl jų valios pažeidimų, bet dėl netikslaus ir galimai nepakankamai gilaus teisės reikalavimų suvokimo. Tuo tarpu abejonių dėl tokių asmenų valios išraiškos nėra. Tačiau vertinant piliečių reikalavimus, kurie realizuoja savo konstitucinę teisę, svarbu išsiaiškinti tikrąją jų valią, o ne

ją atmesti bet kuriais formaliais pagrindais. Vertinant tokių įrašų trūkumo reikšmę tokių piliečių valios neįskaitymas (parašų nepripažinimas) būtų neadekvati teisinė pasekmė padarytam pažeidimui (objektyviai žmogiškai suvokiama, kad šeimos narys vienas už kitą duomenis įrašo vien iš paslaugumo vyresniam, neprimatančiam, neaiškiai ar sunkiau rašančiam *etc.*).

69. Be to, Referendumo įstatymo 13 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „*parašai taip pat neįskaičiuojami, jeigu pažeidžiant šio Įstatymo 11 straipsnio 4 dalį duomenis apie pilietį parašų rinkimo lape įrašo ne jis pats, <...>“.*
70. VRK argumentas, kad VRK nežino (ar negali nustatyti), *kuris* iš kelis įrašus surašiusių asmenų duomenis (tame tarpe savo) surašė pats nėra teisiškai reikšmingas:
 - 70.1. jeigu rašto panašumas leidžia spręsti dėl įrašų atlikimo „viena ranka“, tai tas pats tyrimas leidžia nustatyti, kuris iš įrašų visumoje atliktas ir pasirašytas „viena ranka“;
 - 70.2. Referendumo iniciatyvos teisė realizuojama statistiniu 300 000 piliečių valios skaičiumi, todėl šio fakto klausimui yra svarbus įrašų skaičiaus pripažinimas, bet nėra svarbu, kuris iš viena ranka įrašytų įrašų yra neabejotinai tinkamas.
71. Minėta, kad ekspertų *nuomonė* kaip neginčytinas įrodymas nėra numatytas nei Referendumo įstatyme, nei jokiuose kituose įstatymuose. Tuo tarpu ekspertinis vertinimas tik pagal vizualinį tikrinimą netaikant jokių privalomų rašysenos ekspertizės metodų negali būti laikomas patikimu. Vizualinis rašysenos vertinimas, kurį atliko rašysenos ekspertai nenaudojant specialių rašysenos ekspertizės tyrimo metodų negali būti laikomas patikimu, nors Pareiškėjai neginčija, kad tokios atrankos pagrindu galėtų būti atliekamas atrinktų įrašų tolimesnis ekspertinis tyrimas. Vizualinis rašysenos vertinimas turi didžiulę klaidų tikimybę. Be to atliekant tik vizualinį vertinimą ekspertai neturi jokio „specialių žinių“ išskirtinumo prieš kitus tikrintojus, kadangi jie nenaudoja jokių specializuotų metodų (tai įrodo ir ta aplinkybė, kad Grupės tikrintojai nesunkiai perskaitė daugumą ekspertų neįskaitytų įrašų (žr. pridedamus Paaiškinimus). Tuo tarpu šeimomis surašytų asmenų įrašai tarpusavyje gali būti panašūs ir dėl asmeninių šeimos narių savybių, tame tarpe ir rašysenos, panašumo. Todėl nepagrįstai galėjo būti neįskaityta tinkamai išreikšta piliečių valia realizuojanti jų konstitucinę teisę.

Dėl gyvenamosios vietos įrašo vertinimo

72. Referendumo įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje tarp reikalaujamų į piliečių parašų rinkimo lapą privalomų įrašyti duomenų yra įtrauktas duomuo apie piliečio *gyvenamąją vietą*.
73. Remiantis minėta Konstitucijos 9 str. 3 dalimi ir Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimu "Dėl Referendumo įstatymo pataisų" nagrinėjamos konstitucinės teisės aspektu išskirtinai svarbūs yra *pilietybės* ir *rinkimų teisės* fakto klausimai.
74. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau - **CK**) yra nustatytos atskiros definicijos: *fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta* (2.12 str.) ir *fizinio asmens gyvenamoji vieta* (2.16 str.). VRK savo patvirtintuose piliečių parašų rinkimo lapuose (plečiančiai aiškindama įstatymo nuostatą) nustatė reikalavimą nurodyti asmens *nuolatinę gyvenamąją vietą*. Todėl aktualu šią sąvoką apibrėžti, kaip ją nustato įstatyminės nuostatos.
75. *Fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, reiškianti asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta* (CK 2.12 str. 1 d.). Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo 3 straipsnyje 2 dalyje yra nustatyta, kad **gyvenamoji vieta** – pagrindinė vieta,

kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena, o 4 dalyje nustatyta, kad gyvenamosios vietos adresas – pagrindinės gyvenamosios vietos, t. y. namo, buto ar kitos patalpos (toliau – gyvenamoji patalpa), nurodymas.

76. Taigi įstatymas išskiria gyvenamosios vietos ir gyvenamosios vietos adreso sąvokas. Gyvenamosios vietos adreso kaip privalomo duomenis nurodymas nėra nustatytas nei Referendumo įstatymo 11 straipsnio reikalavime, nei VRK nustatytoje piliečių parašų rinkimų formoje. Ir nors šioje formoje kaip nuolatinės gyvenamosios vietos pavyzdys yra įrašytas gyvenamosios vietos adresas, tačiau toks pavyzdžio nurodymas nekeičia paties reikalavimo nurodyti tik nuolatinę gyvenamąją vietą, o tai reiškia asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi. Minėta, kad reikalavimus piliečių konstitucinei referendumo iniciatyvos teisei nustato ne VRK, bet įstatymas.
77. Svarbia detale laikytina ir ta aplinkybė, kad VRK patvirtintoje piliečių parašų rinkimo lapo formoje vieta (langelis) gyvenamajai vietai įrašyti yra labai nedidelė, ir šios vietos pilnam adreso įrašymui dažniausiai nepakanka - taigi jo dažniausiai negalima atlikti techniškai. Tai *inter alia* iliustruoja ir ta aplinkybė, kad jau parašų rinkimo metu VRK pateikė aktualų išaiškinimą, kad duomenys gali būti rašomi net ir per kelias eilutes, o nepilnas adreso įrašymas nebus laikomas trūkumu.
78. **Remiantis aukščiau išdėstytomis aplinkybėmis darytina išvada, kad VRK gyvenamosios vietos įrašus vertino neteisėtai keldama perteklinius (Referendumo įstatyme nustatytus) reikalavimus ir nustatydamas trūkumais tuos atvejus, kai gyvenamoji vieta (nuolatinė gyvenamoji vieta) piliečio Reikalavime yra nurodyta, bet nenurodytas pilnas gyvenamosios vietos adresas.**
79. Šiuo aspektu aktualu pažymėti ir tai, kad gyvenamosios vietos adreso nurodymo aplinkybė Seimo rinkimų atveju yra specifiskai aktuali, kadangi pastarajame teisiniame santykiyje yra svarbus (lemiantis) piliečio ryšys su konkrečia rinkimų apygarda ir joje keliamais kandidatais (Seimo rinkimų įstatymo 37 str. 1 d. 2 p.). Todėl VRK nepagrįstai Akte remiasi LVAT praktika.

Dėl piliečių, kurie dėl fizinio trūkumo negalėjo patys įrašyti savo duomenų ir pasirašyti, ir už kuriuos jų prašymu duomenis užpildė parašus rinkęs asmuo vertinimo

80. Vadovaujantis Referendumo įstatymo 11 straipsnio 4 dalimi nustatyta, kad pilietis savo duomenis įrašo pats ir pasirašo. Jeigu pilietis dėl fizinio trūkumo negali pats įrašyti savo duomenų ir pasirašyti, jo prašymu tą padaro kitas pilietis. Šis faktas turi būti pažymimas atitinkamu įrašu piliečių parašų rinkimų lape bei patvirtinamas piliečių parašus rinkusio piliečio parašu.
81. Referendumo įstatyme nėra draudimo, kad už negalintį pasirašyti pilietį negalėtų pasirašyti kitas asmuo, kuris tuo pačiu yra piliečių parašus rinkęs asmuo. Objektyviai suprantama, kad, atvykęs pas parašų rinkėjus išreikšti valią, tačiau dėl fizinio trūkumo negalintis to padaryti žmogus dažniausiai paprašo tai padaryti parašus renkantį asmenį.
82. Tuo tarpu Referendumo įstatymas aiškiai nereglamentuoja tokio pasirašymo. Todėl tokių surinktų asmenų valios pareiškimų nepripažinimas remiantis „sisteminio teisės aiškinimu“, teismų praktika ar teisės analogijomis būtų tokių asmenų konstitucinės teisės pažeidimas.
83. Be to, kaip jau minėta, nei LVAT praktika taikant Seimo rinkimų įstatymo panašius teisinius santykius, nei įstatymo analogija (pvz. Seimo rinkimų įstatymo 66 str. 6 d.) nagrinėjamu atveju taikomi negalėtų būti, kadangi lyginami teisiniai santykiai yra iš esmės skirtingi.
- 83.1. Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 3 d. nurodyta: tuo atveju, kai kandidato išsikėlimą remiantis pilietis dėl fizinių trūkumų ar kitų priežasčių negali reikalingų duomenų parašų rinkimo lape įrašyti pats, jis gali paprašyti kito rinkimų teisę turinčio piliečio. išskyrus parašų rinkėją, tai padaryti už jį. Tuo tarpu Referendumo įstatymo 11 str. 4 d.

nurodo: *jeigu pilietis dėl fizinio trūkumo negali pats įrašyti savo duomenų ir pasirašyti, jo prašymu tą padaro kitas pilietis*. Išlygos dėl parašų rinkėjo nėra. Taigi, pats parašų rinkėjas neabejotinai turi teisę surašyti duomenis už negalintų to padaryti pilietį. Priešingas vertinimas rodytų, jog Konstitucijos ir Referendumo įstatymo garantuojamos pilietinės teisės yra ribojamos.

- 83.2. Įstatymų leidėjas nustatė dviejų įstatymų skirtingas normas ir toks normų skirtumas grindžiamas aiškia logika: rinkimų į Seimą atveju savo rėmėjų parašus renka pats kandidatas į Seimo narius, taigi, darydamas įrašą vietoje rėmėjo, kandidatas pasirašo tarsi pats už save. Tuo tarpu rinkdamas parašus dėl referendumo skelbimo parašų rinkėjas **neturi asmeninio suinteresuotumo** parašų surinkimu.
84. Todėl tais atvejais, kai pats parašų rinkėjas padarė įrašą už negalintį to padaryti asmenį, parašai privalo būti pripažinti neturintys jokių trūkumų ir turi būti įskaityti (šiuo atveju tai yra daugiau nei 900 parašų).

Dėl negaliojančio dokumento (paso ar asmens kortelės) negaliojimo vertinimo

85. VRK Akte nustatyta, kad tarp pateiktų piliečių duomenų 437 asmenys yra įrašę negaliojančių asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų numerius. Tokius įrašus VRK nepagrįstai pripažino nešalintinu trūkumu.
86. Pilietybę patvirtinančio dokumento reikšmė yra užtikrinti, kad šią konstitucinę garantiją realizuotų tik rinkimų teisę turintys piliečiai. Piliečio pasas ar asmens tapatybės kortelė yra dokumentai, patvirtinantys pilietybę, jo savininko asmenį (minėtas Konstitucinio Teismo 1994-07-22 nutarimas).
87. Be to, įstatymo formalus reikalavimas įrašyti *piliečio paso arba asmens tapatybės kortelės numerį* nėra papildomai saistomas reikalavimu, kad toks dokumentas būtinai būtų galiojantis pasirašymo dieną. Tai, kad asmuo galimai nepastebėjo savo asmens dokumento galiojimo termino pasibaigimo nepaneigia jo pilietinės priklausomybės Valstybei. Pažymėtina, jog rinkimuose dalyvaujantis asmuo turi teisę balsuoti ir išreikšti savo, kaip rinkėjo valią, nepriklausomai nuo to galioja jo asmens tapatybę patvirtinantis dokumentas ar ne. Esant tokiai aplinkybei gali būti papildomai patikrinti asmens duomenys ir pilietis gali būti identifikuotas.
88. **Tokiu būdu piliečio asmens dokumento galiojimo pasibaigimas neatima iš jo rinkimų teisės, o būtent šią teisę turintys asmenys turi nagrinėjamą konstitucinę teisę. Todėl toks VRK pripažintas nešalintinas trūkumas (papildomai identifikavus asmenį) neturi būti laikomas trūkumu.**

Procesiniai klausimai

Dėl skundo reikalavimų

89. Pareiškėjų vardu yra pateikti reikalavimai, kurių kiekvieno pagrindumas yra vertintinas savarankiškai.
90. Taip pat Pareiškėjų vardu yra pateikti alternatyvus reikalavimas, kurio pagrindumas turėtų būti vertinamas, jeigu teismas laikytų pirmiau pareikštus reikalavimus nepagrįstais. Kitaip tariant, jeigu teismas laikytų, kad *piliečių Reikalavimai inicijuoti Referendumą* yra pagrįstai ir teisėtai įvertinti pagal atitinkamų trūkumų grupes, tokiu atveju teismas turėtų vertinti kiekvieną konkretų Reikalavimą ir nustatyti ar konkretus Reikalavimas iš tiesų turi tuos trūkumus, kuriuos nustatė VRK ir kiti tikrintojai. Tokiu būdu spręstinas kiekvieno konkretaus Reikalavimo tinkamumas. Vien ta aplinkybė, kad duomenis gali būti sunku patikrinti ar nustatyti jų tinkamumą dėl jų kiekio, negali būti ribota piliečio konstitucinė referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė.

91. Sprendžiant alternatyvų reikalavimą galėtų paaiškėti aplinkybės apie padarytas nusikalstamas veikas.

Dėl sprendimo priėmimo ir skundo padavimo termino

92. Referendumo įstatymo 13 str. 1 dalyje įtvirtintas 15 dienų terminas, per kurį VRK privalo patikrinti gautus dokumentus dėl referendumo paskelbimo ir priimti sprendimą. Nustačiusi neesminius trūkumus VRK nustato terminą trūkumams pašalinti (Referendumo įstatymo 13 str. 2 dalis). Remiantis VRK įstatymo 12 str. 1 dalimi *įgyvendinama savo įgaliojimus, Vyriausioji rinkimų komisija leidžia aktus – sprendimus*. Tokiu būdu VRK, nustatydamą terminą trūkumams pašalinti, priima sprendimą, kuris yra skundžiamas Referendumo įstatymo 28 str. 2 ir 4 dalyse nustatyta tvarka.
93. Lietuvos Respublikos Referendumo įstatymo antrasis skirsnis reglamentuoja referendumo inicijavimą ir paskelbimą. Vadovaujantis šio įstatymo 28 str. 4 dalimi *Vyriausiosios rinkimų komisijos veika vykdant šio Įstatymo II skirsnio nuostatas skundžiama Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui šiame straipsnyje nustatyta tvarka. Tokiems skundams nagrinėti taikomi šio straipsnio 2 dalyje nustatyti terminai*. Minėto 28 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad *Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai, priimti nagrinėjant skundus, ar kita jos veika per 5 dienas po sprendimo priėmimo ar nuo laiko, kai turėjo būti priimtas sprendimas, bet ne vėliau kaip iki balsavimo referendume pabaigos, gali būti apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui*.
94. Tokiu būdu skundas yra teikiamas per nustatytą 5 dienų terminą nuo skundžiamo VRK Sprendimo priėmimo.

Dėl Pareiškėjo Romo Kaulinio paaiškinimų ir piliečių referendumo iniciatyvinės grupės įgalioto asmens Rimanto Slibinsko parodymų

95. Prie šio skundo pridedami pareiškėjo Romo Kaulinio paaiškinimai ir piliečių referendumo iniciatyvinės grupės įgalioto asmens Rimanto Slibinsko parodymai (toliau – **Paaiškinimai**).
- 95.1. Rimantas Slibinskas (a.k. 37402240449), gyv. Laisvės pr. 53A-1, Vilnius. Tel. 861818335. El. pašto adresas: slibinauskas@gmail.com.
- 95.2. Romas Kaulinis (a.k. 35904281277, gyv. Vidukalnio 31-1, Kaunas. Tel. 868527278. El. pašto adresas: romaskaulinis@gmail.com.
96. Pridedami Paaiškinimai patvirtina aktualias bylai aplinkybes apie VRK veiką piliečiams siekiant įgyvendinti referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę: piliečių Reikalavimų tikrinimo eigą, padarytas klaidas atliekant tikrinimą, Grupės ir jos įgaliotų asmenų supažindinimą su tikrinimo rezultatais, atliekamų procedūrų viešumą, nešališkumą ir objektyvumą, *etc.*
97. Paaiškinimus pateikę asmenys pripažintini proceso šalimis. Jeigu teismas laikytų, kad Grupės įgaliotas asmuo Rimantas Slibinskas nelaikytinas proceso šalimi, prašome šį asmenį laikyti liudytojų, o jo pateiktus Paaiškinimus – liudytojo parodymais.
98. Atsižvelgiant į išskirtinai trumpą skundo išnagrinėjimo terminą manome, kad asmenų Paaiškinimai raštu yra priimtini ir pakankami nagrinėjant bylą iš esmės. Jeigu teismas laikytų, kad Paaiškinimus teikiančius asmenis būtina apklausti teismo posėdyje betarpiškai, įvertinant aukščiau minėtus įstatyme įtvirtintus išskirtinai trumpus skundo išnagrinėjimo terminus, prašome apie tai operatyviai informuoti šiuos asmenis ar jų atstovus telefonu, el. paštu ir/arba per LT EPP sistemą.

Dėl teikiamo vaizdo įrašo

99. Priedamame vaizdo įrašė yra užfiksuotos kitos byloje aktualios aplinkybės – VRK posėdžio eiga, VRK ir jos narių pozicija vertinant Reikalavimų tikrinimo rezultatus, šio Referendumo paskelbimo iniciatyvą, taip pat VRK ir jos narių veika (ne)užtikrinant piliečių referendumo iniciatyvos Konstitucinę teisę.

100. Byla bus vedama per advokatą Saulių Dambrauską (el. pašto adresas: sauliusdamb@gmail.com, tel. 321646, mob. 868618325) ir/arba advokato padėjėją Eimantą Dambrauską (el. pašto adresas: eimantas.sd@gmail.com). Adresas korespondencijai: Vytauto pr. 95/K.Donelaičio g. 1, Kaunas.

Dėl išdėstytų motyvų ir vadovaujantis Konstitucijos 9 str. 3 dalimi, Referendumo įstatymo 9, 10, 11, 13 straipsniuose bei 28 str. 4 dalyje įtvirtintomis teisės normomis, Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 str. 6 dalies, 4 straipsnio, ir 12 straipsnio nuostatomis, taip pat ABTĮ 118-121 straipsniais bei 88 str. 2, 3, 4 punktais, 109 str. 1 dalimi **p r a š o m e**:

- 1) **panaikinti** Vyriausiosios rinkimų komisijos (į.k. 188607150) 2013-12-14 posėdžio metu priimtą sprendimą „Dėl dokumentų, pagrindžiančių piliečių reikalavimą paskelbti referendumą, atitikties Lietuvos Respublikos referendumo įstatymui“ ir juo patvirtintą sprendimo priedą Nr.1 2013-12-14 „Iniciatyvinės grupės privalomajam referendumui paskelbti pateiktų parašų rinkimo lapų ir juose esančių įrašų patikrinimo akta“ dalyje, kuria Lietuvos Respublikos 28618 piliečių reikalavimai paskelbti referendumą yra pripažinti netinkamais (su trūkumais);
- 2) **pripažinti**, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos (į.k. 188607150) nustatyti piliečių reikalavimų paskelbti referendumą trūkumai, kurių pašalinimui nustatytas 15 dienų terminas, o būtent: Pavardė ar vardas neįskaitomi ar nėra (1 434 reikalavimai); Dokumento numeris netinkamas ar nėra (2 417 reikalavimai); Gimimo data nepilna ar nėra (587 reikalavimai); Gyvenamoji vieta nenurodyta ar netinkamai nurodyta (5 114 reikalavimai); Pasirašė už neįgalų asmenį (929 reikalavimai) dalyse, kuriose: pavardė ar vardas neįskaitomi; dokumento numeris netinkamas; gimimo data nepilna; gyvenamoji vieta netinkamai nurodyta; pasirašyta už neįgalų asmenį; nėra trūkumai, dėl kurių reikalavimas galėtų būti pripažintas negaliojančiu ir **pripažinti**, kad tokie Reikalavimai yra tinkami;
- 3) **pripažinti**, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos (į.k. 188607150) nustatyti piliečių reikalavimų paskelbti referendumą trūkumai, kurie nurodyti kaip nepašalinami, o būtent: negaliojantis dokumentas (437 reikalavimai); pasirašymo data netiksli ar nėra (1 312 reikalavimai), nėra trūkumai, dėl kurių reikalavimas galėtų būti pripažintas negaliojančiu ir **pripažinti**, kad tokie Reikalavimai yra tinkami;
- 4) **pripažinti**, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos (į.k. 188607150) nustatyti piliečių reikalavimų paskelbti referendumą trūkumai, kurie nurodyti kaip nepašalinami, o būtent: vieno asmens ranka padaryti įrašai, ar jo dalis (15 938 reikalavimai), gali būti pašalinti per 15 dienų terminą trūkumams pašalinti;
- 5) **pripažinti**, kad iš Vyriausiosios rinkimų komisijos (į.k. 188607150) nustatytų piliečių reikalavimų, kurie nurodyti kaip vieno asmens ranka padaryti įrašai (ar jo dalis) (15 938 reikalavimai) dalyje po vieną vieno asmens ranka padarytų įrašų, tokie Reikalavimai yra tinkami;
- 6) **pripažinti**, kad reikalavimų trūkumus gali pašalinti tie piliečiai, už kuriuos visus duomenis ar jų dalį suvedė kiti asmenys;
- 7) **ipareigoti** Vyriausiąją rinkimų komisiją (į.k. 188607150) nustatyti ir pateikti Grupei individualizuotą šalintinų trūkumų sąrašą konkretizuojant, kokių asmenų reikalavimai ir kuria apimtimi yra netinkami;

- 8) pripažinti, kad Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, iniciatyvinė grupė privalomajam referendumui „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 9, 47 ir 147 straipsnių pakeitimo įstatymo“ paskelbti surinko daugiau nei 300000 piliečių reikalavimų paskelbti referendumą ir ipareigoti Vyriausiąją rinkimų komisiją (į.k. 188607150) grupės baigiamąjį aktą kartu su piliečių reikalavimais perduoti Seimui.

arba alternatyviai p r a š o m e:

- 9) įvertinus kiekvieną konkretų nepripažintą piliečio reikalavimą paskelbti referendumą jo atitikimo piliečių konstitucinei referendumo iniciatyvos teisei, LR Konstitucijos ir Referendumo įstatymo nuostatomis aspektu, pripažinti tokius piliečių reikalavimus paskelbti referendumą tinkamais.

taip pat p r a š o m e:

- 10) kreiptis į generalinę prokuratūrą dėl galimos nusikalstamos veikos pareigūnams piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi bei pažeidžiant piliečių konstitucinę teisę į referendumo inicijavimą.

Pagal atstovavimo sutartis:

ADVOKATAS SAULIUS DAMBRAUSKAS